
ETHICAL STANDARDS AS FUNDAMENTAL BASIS FOR QUALITY AND ORIGINALITY OF SCIENTIFIC RESEARCH WORK

Miodrag S. Ivanovic

ECPD – European Center for Peace and Development, Belgrade, Serbia, miodrag.ivanovic@gmail.com

Aleksandra Penjisevic

FAM – Faculty of Management, Sremski Karlovci, Serbia, aleksandra_penjisevic@yahoo.com

Abstract: Ethics and ethical standards are very important and cover the most diverse areas: education, medicine, sports, finance, the media and other scientific fields. The ethics and its applications provokes variety of dilemmas, debates and challenges that are presented everywhere: education - plagiarism, false degrees, low standard, lack of original research; media – reality programs, bad taste, vulgarity; society and economy - inequality, nepotism, lack of gender equality, racism and nationalism, tax evasion; pharmacy - new drugs, subjective and unprofessional research on the effects and consequences of their taking; medicine - cloning, inventing new organisms and so on. When we talk about education today, it seems that we are somehow more than ever in a crisis of application and respect of ethical norms. Ethical standards and their practical application and authentication in the procedure of ethical forms should be universal for all universities and institutions. This is only reasonable approach to provide a high academic and professional standard, usefulness and practical application of results of research in industry and public sector, excellence, quality and originality of research.

Keywords: ethical standards, ethical forms, research proposal, high education

ETIČKI STANDARDI SU OSNOVNA PRETPOSTAVKA KVALITETA I ORIGINALNOST ISTRAŽIVAČKOG RADA

Miodrag S. Ivanović

ECPD – Evropski centar za mir i razvoj, Beograd, Republika Srbija, miodrag.ivanovic@gmail.com

Aleksandra Penjišević

FAM – Fakultet za menadžment, Sremski Karlovci, Republika Srbija aleksandra_penjisevic@yahoo.com

Rezime: Etika i etički standardi su veoma važni i obuhvataju najrazličitije oblasti: obrazovanje, medicinu, sport, finansije, medije i druge naučne oblasti. Primena etike izaziva mnoštvo dilema, debata i izazova koji su svuda prisutni: obrazovanje – plagiranje, lažne diplome, nizak standard, manjak originalnih istraživanja; mediji – rijaliti programi, loš ukus, vulgarnost; društvo i privreda – nejednakost, nepotizam, manjak rodne ravnopravnosti, rasizam i nacionalizam, utaja poreza; farmacija – novi lekovi, subjektivna i neprofesionalna istraživanja oko efekata i posledica njihovog uzimanja; medicina – kloniranje, izmišljanje novih organizama i tako dalje. Kada govorimo o obrazovanju danas, čini se da se nekako više nego ikada nalazimo u krizi oko primene i poštovanja etičkih normi. Etički standardi i njihova praktična primena i provera u obliku etičkih formi bi trebala da bude univezalna za sve univerzitete i institucije. Jedino se na taj način može obezbediti visok akademski i profesionalni standard, korisnost i praktična aplikativnost rezultata istraživanja u industriji i javnom sektoru, izuzetnost i originalnost istraživanja.

Ključne reči: etički standardi, etička forma, odobranje istraživanja, visoko obrazovanje

UVOD

Etika i etički standardi su veoma važni i obuhvataju najrazličitije oblasti: obrazovanje, medicinu, sport, finansije, medije i druge naučne oblasti. Primena etike izaziva mnoštvo dilema, debata i izazova koji su svuda prisutni: obrazovanje – plagiranje, lažne diplome, nizak standard, manjak originalnih istraživanja; mediji – rijaliti programi, loš ukus, vulgarnost; društvo i privreda – nejednakost, nepotizam, manjak rodne ravnopravnosti, rasizam i nacionalizam, utaja poreza, medicina – kloniranje, izmišljanje novih organizama i tako dalje. Etika je veoma prisutna i u svakodnevnom životu kada smo danas suočeni sa povećanim nivoom agresije (kako verbalne tako i fizičke), povišenim nivoom nasilja ponajviše kada govorimo o obrazovanju na nivou srednjoškolskog uzrasta, slabljenja autoriteta kako roditelja tako i zaposlenih koji su uključeni u realizaciju obrazovnog procesa. U svakodnevnom životu nekako nismo sigurni da li govorimo o etici ili o moralu (da li su u pitanju principi ili pak određene odluke).

Droa (2011, s. 21) kaže „*Moral* će prvenstveno označavati postojeće i nasleđene vrednosti, a *etika* rad na pripremi i podešavanju vrednosti koje nameću postojeće promene“. Da bi barem malo razrešili ovu dilemu počecemo od početka... Etika potiče od grčke reči *ethos*, a sam termin je imao nekoliko značenja. Oni koji nam nekako najpribližnije objašnjavaju da shvatimo u današnjem vremenu je da *ethos* znači: prvo način na koji jedna osoba postoji u skladu sa svojim prirodnim sposobnostima, drugo način na koji se neko društvo ponaša – običaji, pravila koja vladaju. U etici imamo neka opšta pravila i pojedinačne slučajeve, gde se pravila ili principi prilagođavaju tim pojedinačnim slučajevima. **Aristotel** je ovo već znao i kaže da sudije moraju da se služe istim lenjirom kao i arhitekta. Kod filozofa imamo sledeće: jedni smatraju da etičke ideje nije izmislio čovek – Platon, drugi da nam se etički principi spontano obraćaju u vidu „savesti“ – Žan-Žak Ruso, treći da etika ne postoji sama po sebi već su ljudska bića u svojoj epohi kreatori svojih normi – Žan-Pol Sartr.

1. ETIKA I VISOKO OBRAZOVANJE U REPUBLICI SRBIJI DANAS

Kada govorimo o obrazovanju danas, čini se da se nekako više nego ikada nalazimo u krizi etičkih normi, koliko god izgledalo da se trudimo da obrazovni procesi budu podignuti na najviši nivo kako bi pratili razvoj društva i dešavanja. Kodeks profesionalne etike (etički kodeks) u visokom obrazovanju donosi unvertitet na osnovu Zakona o visokom obrazovanju Republike Srbije. Zakon o visokom obrazovanju Republike Srbije propisuje da unvertitet obavlja naučnoistraživački i umetnički rad radi razvoja nauke, stvaralaštva, unapređenja delatnosti visokog obrazovanja, odnosno unapređenja kvaliteta nastave. Naučni rad na unvertitetu ostvaruje se kroz osnovna, primenjena i razvojna istraživanja, a umetnički rad kroz umetničke projekte. Naučnoistraživački rad obavlja se i organizuje u skladu sa zakonom i opštim aktima ustanove.

Kodekse profesionalne etike donose unvertiteti na osnovu Zakona o visokom obrazovanju, a donose se sa ciljem očuvanja dostojanstva kako institucije tako i profesije, sprečavanja fizičkih i moralnih šteta, negovanja odgovornosti u etičkom istraživanju, svođenju rizika na minimum posebno u naučnim i medicinskim istraživanjima, podizanja standarda naučnoistraživačkog rada, korisnosti i praktičnoj primeni istraživanja i posebno podizanje kvaliteta i originalnosti istraživanja. Važno je da se etički kodeksi/standardi primenjuju na sve članove unvertitetske zajednice i to naučnog i nastavnog osoblja, studenata, vannastavnog osoblja kao i ostalih lica koja na neki način učestvuju u radu unvertiteta.

Baveći se ovom, nadasve veoma važnom, temom nailazili smo na mnoštvo prepreka, problema i možemo reći začuđujućih situacija, jer zakonodavstvo u Republici Srbiji nije rigorozno po pitanju etičkih standarda. Pretražujući web stranice unvertiteta koji posluju na teritoriji Republike Srbije i pažljivim čitanjem svih etičkih kodeksa koji su nam bili dostupni, nismo naišli ni na jedan koji u potpunosti interpretira ono što je propisano Zakonom o visokom obrazovanju sa detaljnim i jasnim obavezama i pravima za svakog učesnika. Takođe nismo došli do saznanja da se ni na jednom unvertitetu, a time i fakultetu koji ima dozvolu da obavlja MA, MBA i PhD studije od strane studenta potpisuje detaljan formular, koji nudimo u prilogu, osim samo izjave da kandidat potpisuje izjavu da 'pod moralnom i krivičnom odgovornošću izjavljuje da je rad originalan i da nema elemenata plagijatorstva'.

Etička forma bi trebala da bude univezalna za sve unvertitete jer je jedino tako moguća kontrola kvaliteta u svim fazama i na svim nivoima jer je institucija jedino na ovaj način u mogućnosti da brani standarde a time sebe pozicionira kako u Republici Srbiji tako i u regionu pa i u svetu na tržištu obrazovanja.

2. ETIČKI STANDARDI I ODOBRAVANJE ISTRAŽIVANJA

Iz tog razloga u prilogu ovog rada nalazi se formular za odobravanje istraživanja za osnovne studije, MA, MBA i PhD studente. Smernice za istraživanje smo usvojili i prilagodili od Unvertiteta Mančestera, Fakulteta za umetnost, istoriju i kulturu (University of Manchester, School of Arts, History and Cultures).

Ponuđena forma (formular), kao što se i na prvi pogled može videti zahteva ozbiljan, temeljan i profesionalni rad mentora u cilju da pomogne, objasni i da studentu obezbedi relevantne i validne metode i tehnike u procesu istraživanja i da obezbedi doslovnu primenu Zakona o visokom obrazovanju Republike Srbije, jer je u ovom slučaju on prva instanca u sprečavanju i odobravanju nekorisnih i nepotrebnih istraživanja. Institucije koje se ozbiljno bave etičkim standardima imaju pregled, listu tema u cilju sprečavanja i ponavljanja iz godine u godinu zarad očuvanja originalnosti teme. Razmenjujući mišljenja o ponuđenoj etičkoj formi (formularu) dobili smo niz komentara od onih da se jedino ovakvom formom obezbeđuju kvalitet i čuvaju standardi i da je kao ovakva neophodna, do onih kako je preobimna, zahtevna a za neke čak i komplikovana i pitamo se Zašto? Polazeći od toga da jedan/na MA, MBA ili PhD rad/disertacija obavezno mora da sadrži prikaz i znanje o dosadašnjim istraživanjima, da definiše ciljeve, zadatke, istraživačke hipoteze i/ili istraživačka pitanja, da definiše metode i tehnike istraživanja zaključujemo da ovakva etička forma može biti samo nužna i pomoć do konačne izrade rada/disertacije.

3. ETIČKA FORMA - OSNOVNA PITANJA I ETIČKI STANDARD

Pored opštih pitanja, o nazivu istraživanja, osnovnim podacima o glavnom istraživaču veoma su važni detalji projekta: od dužine trajanja studije, vrsti projekta (da li je studentski projekat ili nije i ako jeste za koji je nivo studija), koje je glavno istraživačko pitanje i cilj, zatim koje je naučno opravdanje za istraživanje i zašto bi samo istraživanje bilo značajno. Posebno je od značaja osvrt na i ocenu dosadašnjih istraživanja, što u formularu glasi:

3.1. Kako je naučni kvalitet dosadašnjih istraživanja ocenjen? (potrebno je označiti)

- Objavljena istraživanja
- Nezavisna i ekspertska ocena
- Ocena u okviru univerziteta
- Prikaz u okviru škole, departmenta ili istraživačke grupe
- Interna ocena (na primer uključuje kolege, akademskog supervizora)
- Drugo (navedite detalje ispod)

Ovde se takođe zahteva da se ukratko opišu očekivanja i kakvi se rezultati istraživanja očekuju na osnovu planiranih i originalnih istraživanja (primarnih i sekundarnih) i koje se teskoće u istraživanju očekuju.

Stavka 3.6 iz formulara u prilogu kaže: **Dajte pun rezime osnovnog i specifičnih ciljeva, zadataka ili hipoteze istraživanja, kompletnog dizajna sa osnovnim pitanjima (otvorena, zatvorena, pitanja sa Likertovom skalom, pitanja sa više odgovora) i metodologijom planiranog istraživanja, uključujući kratko objašnjenje teoretskog okvira istraživanja. Navedite jasno na koji način će ispitanici učestvovati u istraživanju, koliko puta i kojim redom. Opišite precizno strukturu i veličinu uzorka, kao i osnovne kriterijume na osnovu kojih je formiran uzorak za primarno istraživanje.**

Ovo je nešto čime se pokriva kompletan misaoni proces izrade rada/teze i istraživanja. Kada se definišu zadaci ili hipoteze istraživanja i odredi način prikupljanja podataka (anketiranje, evidentiranje, merenje, prebrojavanje) potrebno je definisati istraživački uzorak načine na koji će istraživački uzorak biti izabran, kao i način na koji će jedinice posmatranja učestvovati u njemu i njegovu veličinu kako bi bio reprezentativan, jer je broj jedinica posmatranja egzaktni i ovde nema mesta za bilo kakvu improvizaciju. Takođe je neophodno opisati metode analize (statističke ili druge odgovarajuće) koje će biti korišćene za poređenje podataka, donošenje zaključaka u skladu sa ciljevima istraživanja. Neophodno je navesti vreme i mesto na kome će se istraživanje odvijati, i imena drugih osoba koje će biti uključene u istraživanje (psiholog škole, lekar,..). Svako istraživanje može pokrenuti i odgovarajuća etička pitanja, zato je potrebno imati spremne korake koji će biti preduzeti u cilju njihovog rešavanja.

Potrebno je napisati **detalje o učesnicima istraživanja** (jedinicama posmatranja), kao što su: ukupan broj, pol i starosna dob, obrazovanje, iskustvo na poslovima, profesionalna i radna pozicija, socijalni status. Ovo je veoma važno sa stanovišta da li učesnici istraživanja pripadaju nekoj od grupa: imaju manje od 16 godina, da li su osobe sa teškoćama u učenju, osobe bez svesti ili veoma ozbiljno bolesne, osobe u terminalnom stadijumu bolesti, osobe sa demencijom, zatvorenici, mladi prestupnici, osobe lišene poslovne sposobnosti, zdravi dobrovoljci, uz navođenje opravdanja za njihovo uključivanje u istraživanje. Potrebno je opisati i kako će potencijalni učesnici u istraživanju biti identifikovani, kako će im se pristupati i na koji način će biti uključivani u istraživanje. Što se tiče podataka o učesnicima elektronska adresa, broj telefona, naziv kompanije, moraju biti striktno evidentirani i čuvani a sve u cilju proverljivosti podataka ukoliko bi bili zatraženi od tela koje se u okviru ustanove brine o etičkim standardima. Proverljivost podataka je veoma važna iz razloga originalnosti i korektnosti samog istraživanja, i ne sme biti dovedena u pitanje.

Detalji o rizicima, ukoliko je istraživanje u oblasti medicinskih nauka moraju se navesti procedure koje će se preduzeti u invazivnim procedurama, uzorcima ili merama koje će se preduzeti, upitnicima, psihološkim testovima i dr., kao i koja su iskustva onih koji će primenjivati te procedure. Koji su to potencijalni neželjeni efekti, rizici ili opasnosti za učesnike u istraživanju, uključujući i mogući bol, nelagodnost, uznemirenost, neprijatnost, tj. sve ono što učešće u istraživanju može da proizvede.

Potrebno je definisati rok za pristanak učešća u istraživanju nakon dobijanja informacija o samom istraživanju, a svaki od učesnika istraživanja ima mogućnost da od istog odustane u bilo kom trenutku procesa istraživanja.

Zaštita podataka i proverljivost - potrebno je detaljno navesti mere koje će obezbediti proverljivost podataka. Ukoliko je kao metoda prikupljanja podataka bila npr. metoda anketiranja, potrebno je šifrirati anketni list i omogućiti proveru svih opservacija bilo da se izračuni rade ručno ili pomoću nekog softverskog paketa, zatim kod kog i na kom mestu će podaci biti čuvani kao i vreme čuvanja podataka (broj meseci ili godina). Potrebno je navesti da li će istraživanje uključiti navedenu aktivnost u bilo kojoj fazi i to: istraživanje medicinske dokumentacije od strane onih koji su izvan zdravstvene službe ili unutar te službe, ali normalno nemaju pristup, elektronski prenos podataka putem magnetnih ili optičkih medija, e-mail-a ili kompjuterske mreže, deljenje podataka sa drugim

organizacijama, izvoz podataka izvan Evropske Unije, upotrebu ličnih adresa, poštanskih brojeva, faksova, e-mail ili telefonskih brojeva, objavljivanje direktnih navoda ispitanika, objavljivanje podataka koji mogu da omogućе identifikaciju učesnika, upotrebu uređaja za audio i video snimanje, skladištenje ličnih podataka na bilo kojem od sledećeg, elektronskim fajlovima, CT, MR ili Rtg snimcima, informacionom sistemu zdravstvene službe, kućnim ili drugim personalnim računarima, univerzitetskim kompjuterima, kompjuterima privatnih kompanija i laptop računarima.

Ono o čemu se u praksi takođe veoma retko govori, a do čijeg saznanja smo došli istražujući temu o kojoj pišemo je i **finansiranje i sponzorstvo** samog istraživanja, a sve u cilju očuvanja objektivnosti i nepristrasnosti procesa istraživanja. Ukoliko se proces istraživanja realizuje pomoću nekog spoljnog finansiranja potrebno je navesti detalje o organizaciji ili organizacijama, kao i kolika je suma novca obezbeđena i koliki je period trajanja finansiranja. Važno je imati i saznanja i potvrde da se eksterni finansijer složio da ima ulogu sponzora na osnovu predloga o vođenju istraživanja. Ukoliko sponzor nije sam univerzitet mora biti detaljno naveden, naziv organizacije, kontakt, iznos novca, trajanje sponzorstva.

ZAKLJUČAK

Na kraju želimo da još jednom ponovimo da je osiguranje kvaliteta a time i očuvanje standarda jedino moguće očuvanjem originalnosti i opravdanosti istraživanja i rešavanjem generalnih etičkih problema. Popunjavanjem formulara pokrivaju se generalni etički problemi: opravdanost istraživanja; privatnost; dobrovoljnost da učesnik ima pravo da odustane u bilo kom trenutku procesa istraživanja; pouzdanost informacija (da se izbegnu loše i netačne informacije); bezbednost baza podataka (skladištenje); reakcije učesnika na načine prikupljanja informacija koji uključuju sramotu, stid, povredu; efekti učesnika u odnosu na način kako se prave izveštaji istraživanja; kao i ponašanje i objektivnost istraživača. Kvalitet je jedina mera koja pozicionira jednu obrazovnu ustanovu na tržištu obrazovanja danas.

PRIOLOG 1

Poslediplomski program – MA, MBA i PhD

KOMITET ZA ETIČKE STANDARDE I ODOBRAVANJE ISTRAŽIVANJA

Prijavni formular za odobrenje istraživačkog projekta studenata na poslediplomskim studijama, uključujući MA, MBA i PhD

Ovaj formular treba da popune student i glavni supervisor, nakon što pročitaju smernice*.

Potpisani formular je potrebno predati MA, MBA ili PhD administratoru radi naučne analize, pre podnošenja Komitetu za etičke standarde i odobranje istraživanja. Molimo Vas da imate na umu da, ukoliko smatrate da se određeno pitanje ne odnosi na Vaše istraživanje, nije dovoljno da napišete - nije primenljivo, već je potrebno da objasnite zašto.

1. Naziv istraživanja

Pun naziv:

2. Glavni istraživač

Titula:

Ime:

Prezime:

Pozicija:

Kvalifikacija:

Škola/Odsek:

E-mail:

Telefon:

3. Detalji projekta

3.1. Trajanje studije

Datum početka:

Datum završetka:

3.2. Da li je to studentski projekat?

Da / Ne

Ako je odgovor da, za koji nivo studija?

.....

3.3. Koje je glavno istraživačko pitanje i cilj? (Objašnjenje mora biti dato na jeziku razumljivom i laiku)

3.4. Koje je naučno opravdanje za istraživanje? Objasnite kontekst, okvire i povod za istraživanje? Zašto je to značajno i da li je već urađeno neko slično istraživanje? (Objašnjenje mora biti dato na jeziku razumljivom i laiku)

3.5. Kako je naučni kvalitet dosadašnjih istraživanja ocenjen? (Označite)

- Objavljena istraživanja
- Nezavisna i ekspertna ocena
- Ocena u okviru ECPD
- Prikaz u okviru škole, departamenta ili istraživačke grupe
- Interna ocena (na primer uključuje kolege, akademskog supervizora)
- Drugo (navedite detalje ispod)

Ukratko opišite očekivanja i kakvi se rezultati istraživanja očekuju na osnovu planiranih i originalnih istraživanja (primarnih i sekundarnih) i koje teskoce u istraživanju očekujete ?

3.6. Dajte pun rezime osnovnog i specifičnih ciljeva, zadataka ili hipoteze istraživanja, kompletnog dizajna sa osnovnim pitanjima (otvorena, zatvorena, pitanja sa Likertovom skalom, pitanja sa više odgovora) i metodologijom planiranog istraživanja, uključujući kratko objašnjenje teoretskog okvira istraživanja. Navedite jasno na koji način će ispitanici učestvovati u istraživanju, koliko puta i kojim redom. Opišite precizno strukturu i veličinu uzorka, kao i osnovne kriterijume na osnovu kojih je formiran uzorak za primarno istraživanje. (Ovaj odeljak mora biti objašnjen na jeziku razumljivom i laiku)

3.6.1. Da li je protokol koji je podnet uz ovu prijavu bio predmet ocene statističara, nezavisnog od istraživačkog tima (Izaberite jedno od dole navedenog)

- Da – kopija ocene priložena
- Da – detalji ocene dostupni kod sledećih pojedinaca ili organizacije (Navedite kontakte)
- Ne – obrazložite ispod

3.6.2. Ako je važno, navedite specifični statistički eksperimentalni dizajn i zašto je odabran?

3.6.3. Koliko će učesnika biti uključeno u istraživanje?

Ako će biti uključeno više od jedne grupe, navedite koliko će učesnika biti u svakoj grupi? Za međunarodne studije, navedite koliko će učesnika biti uključeno u zemlji iz koje potiče istraživač, a koliko ukupno?

3.6.4. Kako je doneta odluka o broju učesnika?

Ako je korišćen formalni uzorak za obračun broja, navedite kako je to urađeno, dajući dovoljno informacija kako biste obrazložili i prikazali metode formiranja uzorka.

3.6.5. Opišite metode analize (statističke ili druge odgovarajuće metode, na primer primarno, sekundarno – prikupljanje informacija i posebno, kvalitativno i kvantitativno – ocena istraživanja) koje će biti korišćene za poređenje podataka u skladu sa ciljevima studije.

3.7. Gde će se istraživanje odvijati?

3.8. Navedite imena drugih osoba koje će biti uključene u sprovođenje istraživanja.

3.9. Šta smatrate da su glavna etička pitanja koja mogu biti pokrenuta predloženom studijom i koji će koraci biti preduzeti u vezi njihovog rešavanja?

3.9.1. Da li će neka intervencija ili procedura, koja se normalno smatra rutinskom, biti sakrivena od učesnika istraživanja?

- Da Ne

Ako je odgovor da, navedite detalje i opravdanje.

4. Detalji o učesnicima istraživanja

4.1. Ukupan broj

4.2. Pol i starosna dob

4.3. Obrazovanje

4.4. Iskustvo na poslovima

4.5. Profesionalna i radna pozicija

4.6. Socijalni status

Podaci (e-mail, adresa, naziv kompanije, telefoni) o učesnicima istraživanja moraju da se striktno evidentiraju i čuvaju. Ukoliko ECPD Komitet za etičke standarde i odobravanje istraživanja zatraži podatke na uvid radi provere istinitost istraživanja svi podaci se moraju staviti na uvid. Ukoliko student ne obezbedi podatke o učesnicima istraživanja, MA, MBA ili PhD teze se može dovesti u pitanje.

4.7. Koji su osnovni kriterijumi uključivanja? (Molimo da obrazložite)

4.8. Koji su osnovni kriterijumi isključivanja? (Molimo da obrazložite)

4.9. Da li će učesnici biti iz neke od sledećih grupa (Označite)

- Deca ispod 16 godina
- Osobe sa teškoćama u učenju
- Osobe koji su bez svesti ili vrlo ozbiljno bolesni
- Osobe u terminalnom stadijumu bolesti
- Osobe u situacijama hitnosti
- Osobe sa mentalnim smetnjama (posebno ako su hospitalizovani bez pristanka, u skladu sa propisima o mentalnom zdravlju)
- Osobe sa demencijom
- Zatvorenici
- Mladi prestupnici
- Osobe, lišeni poslovne sposobnosti
- Zdravi dobrovoljci
- Oni za koje se može smatrati da imaju posebno zavisano odnošenje sa istraživačem, na primer smešteni u domovima za negu, studenti medicine
- Druge vulnerabilne grupe

Opravdajte njihovo uključivanje:

4.10. Da li će neki učesnik u istraživanju biti osoba koja je već uključena u neko drugo istraživanje ili je nedavno bila uključena u istraživanje pre ovog?

- Da
- Ne
- Nije poznato

Ako je odgovor da, navedite detalje i obrazložite njihovo uključivanje. Ako nije poznato, koje ćete korake preduzeti da biste to saznali?

4.11. Kako će potencijalni učesnici u istraživanju biti (i) identifikovani (ii) kako će im se pristupiti (iii) na koji način će biti uključivani?

Ako će učesnici u istraživanju biti uključivani putem oglasa, molimo priložite kopiju oglasa uz ovu prijavu.

4.12. Da li će učesnici u istraživanju dobiti nadoknadu troškova ili bilo kakav drugi podsticaj ili korist od učešća u istraživanju?

- Da
- Ne

Ako je odgovor da, navedite koliko i na osnovu čega je doneta ova odluka.

5. Detalji o rizicima

5.1. Lekovi i druge supstance koje će biti primenjene

Navedite status leka, na primer, proizvod s punom licencom ili u fazi ispitivanja. Prilog: Dokaz o statusu proizvoda bez licence; detalji o proizvodima sa licencom.

LEK	STATUS	DOZA/UČESTALOST/NAČIN PRIMENE
-----	--------	-------------------------------

5.2. Procedure koje će se preduzeti

Navedite detalje o invazivnim procedurama, uzorcima ili merama koje će se preduzeti, upitnicima, psihološkim testovima i dr. Koja su iskustva onih koji će primenjivati te procedure?

5.3. Aktivnosti koje će se preduzeti

Navedite listu aktivnosti koje će učesnici preduzeti i približno vreme trajanja svake.

5.4. Koji su potencijalni neželjeni efekti, rizici ili opasnosti za učesnike u istraživanju, uključujući i moguću bol, nelagodnost, uznemirenost, neprijatnost ili promene stila života za učesnike istraživanja?

5.5. Da li će pojedinci i grupe tokom intervjua ili popunjavanja upitnika biti pitani o temama koje mogu biti osetljive, neprijatne ili uznemirujuće? Da li je moguće da će u toku studije biti potrebno preduzeti neku aktivnost po pitanju kriminalnih ili drugih otkrića (na primer u toku intervjua ili grupnih diskusija ili upotrebe skrining testova za lekove/droge)?

- Da
- Ne

Ako je odgovor da, navedite detalje o procedurama rešavanja ovih pitanja.

5.6. Koliko je očekivano ukupno vreme trajanja učešća svakog učesnika u studiji?

5.7. Koja je potencijalna korist za učesnike u istraživanju?

5.8. Koji su potencijalni neželjeni efekti, rizici ili opasnosti, bol, nelagodnosti ili neprijatnosti za same istraživače? (Ukoliko ih ima)

6. Mere zaštite**6.1. Koje se mere predostrožnosti preduzimaju da bi se umanjili ili ublažili gore navedeni rizici?****6.2. Da li će se obezbediti pristanak učesnika u istraživanju, nakon njihovog informisanja?**

- Da Ne

Ako je odgovor da, navedite ko će obezbediti pristanak i kako će to biti urađeno. Navedite detalje o iskustvu sa obezbeđenjem pristanka i konkretnim koracima u obezbeđivanju informacija (pored pisanog formulara) na primer video, interaktivni materijal...

Ukoliko bi učesnici bili uključeni iz bilo koje od potencijalno ranjivih grupa navedenih pod 4.6, navedite detalje o posebnim koracima preduzetim da se obezbedi njihova zaštita. Opišite šta treba preduzeti za dobijanje pristanka od njihovih zakonskih zastupnika.

Ukoliko pristanak nije obezbeđen, navedite razlog.

ECPD Komitet za etičke standarde I odobravanje istraživanja moraju da imaju kopiju informacionog lista i formulara o pristanku učesnika u istraživanju.

6.3. Da li će biti obezbeđen pismeni pristanak?

- Da Ne

Ako je odgovor ne, objasnite zašto ne.

6.4. U kom roku učesnik treba da odluči da li će učestvovati u istraživanju?

6.5. Šta je predviđeno za učesnike koji možda ne mogu adekvatno da razumeju usmeno objašnjenje ili pisanu informaciju datu na srpskom jeziku ili koji imaju specijalne komunikacione potrebe (na primer korišćenje prevodioca, tumača i sl.)

6.6. Šta je preduzeto da se obezbedi da učesnici dobiju informacije koje postanu dostupne u toku istraživanja, a koje mogu biti važne za nastavak njihovog učešća?

6.7. Da li će izabrani lekar učesnika u istraživanju biti obavešten da oni učestvuju u studiji?

- Da Ne

Ako je odgovor ne, objasnite razlog.

6.8. Da li će biti zatražena dozvola učesnika u istraživanju da se obavesti njegov/njen izabrani lekar pre nego što je to urađeno?

- Da Ne

Ako je odgovor ne, objasnite razlog.

6.9. Šta je preduzeto da se obezbedi obeštećenje i/ili kompenzacija u slučaju zahteva od strane ili u ime učesnika za štetu (a) zbog nehata ili (b) štetu koja nije izazvana nehatom?

7. Zaštita podataka i poverljivost

7.1. Da li će istraživanje uključiti bilo koju od navedenih aktivnosti u bilo kojoj fazi (uključujući identifikaciju potencijalnih učesnika u istraživanju) (Označite)

- Istraživanje medicinske dokumentacije od strane onih koji su izvan zdravstvene službe ili unutar te službe, ali normalno nemaju pristup
- Elektronski prenos podataka putem magnetnih ili optičkih medija, e-mail-a ili kompjuterske mreže
- Deljenje podataka sa drugim organizacijama
- Izvoz podataka izvan Evropske Unije
- Upotrebu ličnih adresa, poštanskih brojeva, faksova, e-mail ili telefonskih brojeva
- Objavlivanje direktnih navoda ispitanika
- Objavlivanje podataka koji mogu omogućiti identifikaciju učesnika
- Upotrebu uređaja za audio i video snimanje
- Skladištenje ličnih podataka na bilo kojem od sledećeg:
 - Elektronskim fajlovima, CT, MR ili Rtg snimcima
 - Informacionom sistemu zdravstvene službe
 - Kućnim ili drugim personalnim računarima
 - Univerzitetskim kompjuterima
 - Kompjuterima privatnih kompanija
 - Laptop računarima

Drugi detalji:

7.2. Koje mere su preduzete da se obezbedi poverljivost podataka? Navedite podatke o šifrirajućim ili drugim anonimizirajućim procedurama koje se koriste i u kojoj fazi?

7.3. Gde će se vršiti analiza podataka iz studije i ko će je uraditi?

7.4. Ko će vršiti kontrolu i biti čuvar podataka prikupljenih u toku studije?

7.5. Ko će imati pristup podacima prikupljenim u toku studije?

7.6. Koliko dugo će se čuvati podaci prikupljeni u studiji?

Godine Meseci

Navedite detalje o tome gde će biti čuvani i ko će imati pristup i čuvati podatke:

8. Izveštavanje

8.1. Molimo da potvrdite da će svaki neželjeni efekat biti prijavljen Komitetu za etičke standarde i odobravanje istraživanja.

8.2. Kako će se rezultati studije objavljivati i promovisati? (Označite)

- Objavljivanjem radova, prikaza i tekstova u naučnim i stručnim časopisima
- U okviru centara, fakulteta, skola i programa
- Konferencijskom prezentacijom
- Tezom i disertacijom
- Pisanom povratnom informacijom učesnicima u istraživanju
- Prezentacijom učesnicima ili odgovarajućim zajednicama
- Drugim putem

8.3. Kako će rezultati istraživanja postati dostupni učesnicima u istraživanju i zajednicama iz kojih su oni potekli?

8.4. Da li je ovu ili sličnu aplikaciju prethodno razmatrao Etički istraživački komitet u Republici Srbiji, zemlji u kojoj se istraživanje obavlja ili Evropskoj uniji?

- Da Ne

Ako je odgovor da, navedite podatke o svakoj aplikaciji koja je razmatrana, uključujući

Naziv Etičkog istraživačkog komiteta ili regulatornog tela:

Odluku i datum:

Referentni broj Etičkog istraživačkog komiteta:

8.5. Šta je preduzeto za praćenje i reviziju sprovođenja istraživanja?

8.5.1. Da li će Vaš mentor za MA, MBA ili PhD biti redovno obaveštavan o progresu i rezultatima istraživanja?

- Da Ne

8.5.2. Koji su kriterijumi za zaustavljanje istraživanja pre vremena?

9. Finansiranje i sponzorstvo

9.1. Da li je obezbeđeno spoljnje finansiranje istraživanja?

- Da Ne

Ako je odgovor da, navedite detalje o organizaciji (organizacijama), obezbeđenoj sumi i trajanju.

Organizacija:

Kontakt:

Iznos (E)

Trajanje meseci.

9.2. Da li se eksterni finansijer istraživanja složio da deluje kao sponzor, kao što je predviđeno u Ugovoru između ustanove i sponzora i na osnovu predloga o vodenju istraživanja?

- Da Ne Nije primenljivo

9.3. Da li se poslodavac glavnog istraživača složio da finansijski ili na neki drugi način podrži istraživanje?

- Da Ne

9.4. Sponzor (mora da bude kompletno naveden u svim slučajevima gde sponzor nije Univerzitet)

Naziv organizacije koja je sponzor istraživanja:

10. Sukob interesa

10.1. Da li će individualni istraživači primiti ikakva lična primanja iznad i izvan normalnih plata ili nadoknade troškova za preduzimanje istraživanja?

- Da Ne

Ako je odgovor da, navedite koliko i na osnovu čega je to odlučeno

10.2. Da li će organizacija ili neki njen organizacioni deo imati ili primiti bilo kakvu nadoknadu ili koristi iznad troškova za predviđeno istraživanje?

- Da Ne

Ako je odgovor da, navedite detalje

10.3. Da li glavni istraživač ili neki drugi istraživač ili saradnik imaju ikakav direktni lični udeo (na primer finansijski, deoničarski, lični odnos i sl.) u organizaciji koja sponzorise ili finansira istraživanje, a koji može da dovede do sukoba interesa?

- Da Ne

Ako je odgovor da, navedite detalje

11. Potpis aplikanta (aplikanata)

Morate se pobrinuti da je formular u potpunosti popunjen, da su naučni pristup i metodologija odobreni i da formular prate sva odgovarajuća dokumenta.

..... Datum

Potpis studenta

..... Datum

Potpis glavnog supervizora

12. Potpis u ime i od strane Komiteta za etičke standarde i odobravanje istraživanja

Komitet očekuje da svaki program (MA, MBA, PhD) ima pred – skrining proces za sve aplikante radi davanja mišljenja o projektima istraživanja. Svrha ovog pred – skrininga jeste da osigura da su projekti naučno zreli, da je procenjeno da li im je potrebna etička saglasnost i, ukoliko je tako, da prođu proceduru odobrenja od strane Komiteta za etičke standarde i odobravanje istraživanja.

Zato formular mora da potpiše studentov glavni supervizor (u ime rukovodioca škole), da bi potvrdio da je ovaj pred – skrining proces preduzet.

Komitetu za etičke standarde i odobravanje istraživanja

.....
Potpis predsednika za etičke standarde

Odobravam podnošenje ove prijave

.....
Potpis Izvršnog direktora ustanove

.....
*) Etičke smernice za istraživanje su usvojene i prilagođene od Univerziteta Mančester, Fakulteta za umetnost, istoriju i kulturu (University of Manchester, School of Arts, History and Cultures) koji je dostupan na <http://www.arts.manchester.ac.uk/postgraduatestudy/ethics/> (Pristupljeno: 21. novembra 2017.)

LITERATURA

- [1] Buchholtz, C., (2003), Business & Society, Ethics and sStakeholder Management. 5th edition. Thomson-Southe Western.Ohio.
- [2] Droa, R.P., (2011), *Etika objašnjena svima*, Geopoetika, Beograd
- [3] Fisher.C., (2010), Researching and writing a dissertation, an essential guide for business students, 3rd edition, FT & Prentice Hall. London
- [4] Fisher.C., Lovell. A., (2003), Business Ethics and Values, Individual, Corporate and International Perspectives. 2nd edition. FT & Prentice Hall. London.
- [5] Langdridge, D., (2004), Introduction to Research Methods and Data Analysis in Psychology, Pearson & Prentice Hall. London.
- [6] Naoum, S., G., (2013), Dissertation Research and Writing for Construction Students. 2nd edn. London: Butterworth-Heinemann.
- [7] Pallant., J., (2005), SPSS Survibal manual, 2nd edition, Open University press. London.
- [8] Saunders, M., Lewis, P. and Thornhill, A., (2012), Research methods for Business Students, 6th edn. London: FT & Prentice Hall
- [9] Shaughnessy, J.J., Zechmeister, E.B., Zechmeister, J. S., .Research methods in Psychology, Mc Grow Hill. New York.

Internet reference

- [10] Zakon o visokom obrazovanju Republike Srbije, p<http://www.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2017/12/visoko-zakon.pdf> [Pristupljeno: 24. oktobra 2018.]
- [11] Kodeks profesionalne etike Univerziteta u Beogradu, <https://bg.ac.rs/files/sr/univerzitet/univ-propisi/Kodeks-profesionalne-etike.pdf>, [Pristupljeno: 24. oktobra 2018.]

- [12] Kodeks profesionalne etike Univerziteta u Nišu, <https://www.ni.ac.rs/dokumenti/send/93-broj-4-od-16112009-god/322-kodeks-profesionalne-etike-univerziteta-u-nisu>, [Pristupljeno: 24. oktobra 2018.]
- [13] Kodeks profesionalne etike Univerziteta Union, <http://union.edu.rs/wp-content/uploads/2009/01/eticki-kodeks.pdf>, [Pristupljeno: 24. oktobra 2018.]
- [14] Etičke teorije, <http://kif.filozofijainfo.com/eticke-teorije/> [Pristupljeno: 29. oktobra 2018.]
- [15] Kodeks profesionalne etike Univerziteta u Novom Sadu, ewbc.ni.ac.rs/wp-content/uploads/2016/12/cai_23.03.2017-University-of-Novi-Sad.pdf, [Pristupljeno: 1. novembra 2018.]
- [16] Etičke smernice za istraživanje su usvojene i prilagođene od Univerziteta Mančestera, Fakulteta za umetnost, istoriju i kulturu (University of Manchester, School of Arts, History and Cultures) koji je dostupan na <http://www.arts.manchester.ac.uk/postgraduatestudy/ethics/>, [Pristupljeno: 21. novembra 2017.]